Zomerscholen en verlengde schooltijd: effectief voor het inhalen van achterstanden?

Door Wouter Schenke en Sjerp van der Ploeg

11 mei 2020

Inleiding

Door de Coronacrisis is het risico vergroot dat leerlingen achterstanden oplopen ten opzichte van hun onderwijsprogramma. De Onderwijsraad pleit er in zijn advies (april 2020) voor om zoveel mogelijk binnen reguliere schooltijd te werken aan het inhalen van achterstanden. Voor leerlingen met extra achterstanden zijn zomerscholen een effectieve methode, zo blijkt uit onderzoek. Ook een verlengde schooltijd, zoals extra lessen op woensdagmiddag, kan bijdragen aan het inhalen van achterstanden. Een bijkomende vraag die op scholen nu kan spelen, is of het verstandig is om leerlingen over te laten gaan of te laten zittenblijven. Bij twijfel is het voor scholen beter om terughoudend te zijn met de beslissing om leerlingen te laten zittenblijven, zo laat onderzoek zien.

1. Gespreid leren om stof in te halen
De Onderwijsraad adviseert leraren om leerlingen binnen de reguliere schooltijd achterstanden te laten wegwerken. Gespreid oefenen van lesstof levert op langere termijn betere leerprestaties op dan de lesstof heel geconcentreerd aan te bieden, zo is bekend uit onderzoek.
Meer lezen >

2. Zomerscholen om achterstanden in te halen
Zomerscholen zijn op korte termijn effectief voor het repareren van achterstanden bij leerlingen. Het gaat om kleine positieve effecten mits leerlingen actief bezig zijn met leren. Een zomerschool biedt leerlingen extra onderwijstijd in kleine groepen. Wat is een effectieve inrichting van een zomerschool?
Meer lezen >

3. Verlengde onderwijstijd
Bij een verlengde schooldag zijn leerlingen een of meer dagen per week enkele uren langer op school. Als deze lestijd wordt besteed aan taal en rekenen gaan de leerprestaties van basisschoolleerlingen niet of een klein beetje vooruit ten opzichte van vergelijkbare leerlingen die hier niet aan deelnemen. Als er wordt gewerkt aan de persoonlijke en sociale ontwikkeling van leerlingen, wordt het zelfbeeld van de leerlingen vergroot en krijgen zij een betere band met school.
Meer lezen >

4. Overgaan of blijven zitten?
Scholen moeten op basis van minder informatie dan andere jaren beslissen of leerlingen overgaan of niet. Zittenblijven is waarschijnlijk niet gunstig voor leerlingprestaties op de lange termijn. Het is beter om terughoudend te zijn met zittenblijven en in plaats daarvan in te zetten op het inhalen van achterstanden.
Meer lezen >

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

1. Gespreid leren om stof in te halen

Door de Coronacrisis is het risico vergroot dat leerlingen minder leren dan we van ze gewend zijn. Het geldt in het bijzonder voor leerlingen die moeite hebben om motivatie voor het leren op te brengen (zie Kennisrotonde – leerlingen motiveren 'op afstand'). Maar ook leerlingen in een lastige thuissituatie, bijvoorbeeld die geen laptop hebben of die in een onveilige omgeving verkeren, hebben een grotere kans dat ze achterlopen met hun schoolstof ten opzichte van andere leerlingen (Bol, 2020). Leraren kunnen (diagnostische) toetsen inzetten om te achterhalen in hoeverre leerlingen achterlopen. Op basis van de toetsresultaten kan de leraar bepalen of een leerling extra tijd nodig heeft om stof in te halen. De Onderwijsraad pleit er in zijn advies (april 2020) voor dat leraren zoveel mogelijk *binnen reguliere schooltijd* achterstanden bij leerlingen wegwerken.

Gespreid leren effectiever dan geconcentreerd binnen korte tijd
Gespreid oefenen van lesstof levert op de langere duur betere leerprestaties op dan geconcentreerd oefenen van lesstof (Dunlosky, e.a., 2013, zie ook dit antwoord van de Kennisrotonde (2020). Dat blijkt op te gaan voor zowel jonge kinderen, jongeren als volwassenen. Ook is het effect aangetoond bij verschillende soorten lesstof en vakken, bijvoorbeeld talen, rekenen en geschiedenis. Het gaat daarbij ook echt om leereffecten die zijn vastgesteld na zowel maanden als jaren (Dunlosky e.a. (2013). Minstens zo belangrijk is dat het gaat om een relatief sterk effect.

2. Zomerschool om achterstanden in te halen

Zomerscholen zijn effectief voor het inhalen van achterstanden
Zomerscholen zijn effectief voor het repareren van achterstanden bij leerlingen, zo blijkt uit onderzoeken naar Amerikaanse, Engelse en Nederlandse zomerscholen (Cooper et al., 2000; Faber, et al., 2014; Haelermans, et al., 2017; Lauer et al., 2006; Schacter & Jo, 2005). De Educational Endowment Foundation (EEF, 2019) spreekt over kleine positieve effecten mits zomerscholen gericht zijn op leren. Die effecten zijn te vinden op taalvaardigheden (woordenschat, tekstbegrip, leesvaardigheid) en op rekenvaardigheden. Deelname aan zomerscholen voorkomt zittenblijven in het voortgezet onderwijs. Op korte termijn zijn zomerscholen dus effectief.
Naar langetermijneffecten van zomerscholen is echter meer onderzoek nodig om bijvoorbeeld inzicht te geven in de prestaties van leerlingen in het schooljaar volgend op hun deelname aan een zomerschool. Ook is nog niet bekend voor welke leerlingen (met welke achtergrondsituatie) een zomerschool het beste uitpakt.
Bij zomerscholen wordt ingezet op het in relatief korte tijd (enkele weken) wegwerken van opgelopen achterstanden. In het licht van gespreid leren is het beter om over langere tijd te werken aan het inhalen van achterstanden dan geconcentreerd in een korte tijd.

Een zomerschool biedt leerlingen extra onderwijstijd. Er zijn in Nederland verschillende typen zomerscholen. Vaak is het doel om leerlingen met achterstanden te helpen. Een ander doel is om leerlingen voor te bereiden op de overgang naar een volgende school (zoals van basisschool naar middelbare school). De overeenkomst tussen de verschillende typen zomerscholen is dat leerlingen meer onderwijstijd krijgen.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Bekostiging van zomerscholen komt veelal vanuit het schoolbestuur, aangevuld waar mogelijk met middelen van de gemeente of het Rijk. Naast het werken aan taal, rekenen/wiskunde en andere vakken, hebben zomerscholen vaak nog andere doelen, zoals het vergroten van de kennis van de wereld en het versterken van sociaal-emotionele vaardigheden (Faber et al., 2014; Hoogeveen & Vaessen, 2013).

Wat is een effectieve inrichting van een zomerschool?
Zomerscholen met de volgende kenmerken zijn het meest effectief om prestaties van leerlingen op het gebied van taal en rekenen/wiskunde te verbeteren (Borman & Dowling, 2006; Cooper et al., 2000; Faber et al., 2014; Haelermans et al., 2017):

- Leerlingen leren in kleine groepen (5-15 leerlingen).
- Het programma is gericht op het inhalen van de leerachterstanden.
- Leerlingen doen daadwerkelijk aan alle onderdelen van de zomerschool mee en stoppen niet tussentijds. Het helpt als ouders betrokken zijn, want zij kunnen hun kind stimuleren naar de zomerschool te gaan.
- De lesstof is duidelijk gestructureerd.
- Het programma is gevuld met (leer)activiteiten en is intensief, waardoor leerlingen actief bezig zijn met leren. De inzet van activerende werkvormen kan ervoor zorgen dat leerlingen actief met de lesstof aan de slag gaan.
- Gediplomeerde leraren verzorgen het onderwijs. Dit hoeven niet de reguliere leraren te zijn van de leerlingen, maar kunnen ook externe leraren zijn die ingevlogen worden voor de zomerschool. Belangrijk is dat de leraren opgeleid en bekwaam zijn. De leraren hebben een positieve houding en tonen zich betrokken.

Daarnaast gelden kenmerken van effectief onderwijs ook voor de effectiviteit van zomerscholen, zoals hoge verwachtingen tonen van leerlingen, positieve benadering van leerlingen, aansluiten op specifieke behoeften van leerlingen, bevorderen van zelfstandigheid in het leren, monitoren van vorderingen en focus op resultaatverbetering (Hattie, 2012). Wel kan het risico ontstaan dat een zomerschool los komt te staan van het reguliere onderwijs en curriculum. Leraren zouden vooraf en het schooljaar erna aandacht moeten houden voor het leren van de leerlingen met achterstanden (Borman & Dowling, 2006; Cooper et al., 2000; Driessen, et al., 2010; Faber, et al., 2014).

Zomerschool jongere leerlingen
Zeer jonge kinderen (peuters en kleuters) leren door te spelen. Drie factoren die effectief zijn voor spelend leren, zijn ook van toepassing tijdens een zomerschool. De eerste factor is het inrichten van een passende, uitdagende en veilige speelomgeving. De tweede factor is zorgen voor interactie met andere kinderen, zodat zij ook van elkaar kunnen leren. De derde factor is de leerkracht, die belangrijk is voor de inrichting van de speelomgeving, de thema's, de interactie met andere kinderen en het veilige gevoel (Riksen-Walraven, 2004).
Specifiek voor taalontwikkeling van jongere kinderen zijn er tijdens de zomerschool drie activiteiten effectief. Ten eerste het aanbieden van veel taalaanbod en spreekgelegenheid, zodat er veel sociale interactie ontstaat. Een tweede taalactiviteit is het focus op betekenisvolle taaltaken en samenwerking tussen leerlingen stimuleren.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Een laatste punt is om af en toe in te zetten op expliciete instructie van (lees- en) luisterstrategieën (Van den Branden, 2019; Vanbuel, Boderé en Van den Branden, 2017; Snow, 2014; Damhuis & Kuijs, 2020). In een Kennisrotonde-antwoord (2020) dat binnenkort online komt, is meer te lezen over (taal)ontwikkeling van jonge kinderen via een zomerschool.

Zomerschool voortgezet onderwijs
Nederlandse middelbare schoolleerlingen die deelnemen aan een zomerschool hebben een grotere kans om over te gaan naar een volgend schooljaar dan vergelijkbare leerlingen die hier niet aan deelnemen. Het gaat dan specifiek om leerlingen die niet voldeden aan de overgangsnorm op het moment van selectie en die een beperkt aantal onvoldoendes hadden. De leraren hadden de verwachting dat met extra onderwijstijd deze leerlingen toch zouden kunnen overgaan. Na afloop bleek inderdaad dat twee weken zomerschool effectief waren om achterstanden in te halen.
Het helpt als de leerlingen gemotiveerd zijn om naar de zomerschool te komen en als ouders positief tegenover deelname staan. Het gaat vooral om leerlingen uit de 2e klas (vmbo, havo, vwo), 3 vmbo en 4 havo (Faber, et al., 2014; Haelermans et al., 2017). De zomerschool werkte vooral goed voor havo en vmbo-leerlingen en “daarnaast is het effect stabieler en robuuster voor zomerscholen die 10 dagen duren, ten opzichte van zomerscholen die korter duren” (Haelermans et al., 2017). Langetermijneffecten lijken overigens af te zwakken; leerlingen die hebben deelgenomen aan de zomerschool behalen enkele maanden later geen hogere cijfers dan andere, vergelijkbare leerlingen.

3. Verlengde schooltijd

Bij een verlengde schooldag krijgen leerlingen een of meer dagen per week enkele uren langer les. Meestal is het doel om meer lestijd te scheppen voor taal en rekenen. In andere gevallen is het doel om de sociale ontwikkeling van leerlingen te versterken. De verlengde schooldag kan zowel ’s ochtends zijn door eerder te beginnen of ’s middags door langer door te gaan. Ook kunnen er extra uren worden lesgegeven op woensdagmiddag, zo valt te lezen op een website over onderwijstijdverlenging .

Basisschoolleerlingen die verlengde schooldagen volgen, gaan niet of een klein beetje vooruit in hun taal en rekenen ten opzichte van vergelijkbare leerlingen die niet deelnemen, zo is te lezen in een Kennisrotonde-antwoord (2018). Vooral leerlingen op scholen met een lage SES-populatie lijken te profiteren van deelname. Onderzoek geeft geen uitsluitsel over het optimaal aantal uren voor een verlengde schooldag. Meer uren leveren weliswaar meer opbrengsten in termen van leerprestaties op, maar waar het omslagpunt of plafond wordt bereikt, is niet duidelijk.

Ook zijn er scholen die tijdens verlengde schooldagen zich richten op persoonlijke en sociale ontwikkeling van leerlingen. Het gaat bijvoorbeeld om culturele vorming, burgerschapscompetenties en werken aan zelfvertrouwen. Dit type activiteiten tijdens verlengde schooldagen leveren een positieve bijdrage aan het zelfbeeld van leerlingen, een betere band met school, minder probleemgedrag, minder drugsgebruik en positievere interacties met anderen (Durlak, Weissberg & Pachan, 2010). Met name programma’s die voldoen aan de vier SAFE-criteria blijken grotere positieve effecten te

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

vertonen: Sequenced: opeenvolgende stappen in ontwikkeling; Active: actieve vormen van leren in de praktijk; Focus: voldoende tijd en aandacht; Explicit: heldere en specifieke leerdoelen.

4. Overgaan of blijven zitten?

Een deel van de leerlingen zal door het afstandsonderwijs in meer of mindere mate achterstanden hebben opgelopen. Dat roept de vraag op of het verstandig is om leerlingen over te laten gaan of een groep of klas te laten overdoen. Dit laatste vanuit de gedachte dat zittenblijven leerlingen de kans geeft om nogmaals de lesstof over te doen en het tempo daarmee beter bij te kunnen benen.

We weten echter uit binnen- en buitenlands onderzoek dat zittenblijven weinig bijdraagt aan de uiteindelijke schoolprestaties, zo valt te lezen in een Kennisrotonde-antwoord (2017). Goos e.a. (2013) hebben in 37 studies gekeken naar de effecten van zittenblijven in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs.

Voor het primair onderwijs concluderen ze dat het effect van zittenblijven op schoolprestaties voor de zwakste leerlingen neutraal is: het levert geen betere schoolprestaties op dan wanneer ze doorstromen naar het volgende leerjaar. In vier studies blijkt wel een voordeel voor zittenblijvers, maar het effect is van korte duur. Het effect blijkt vooral op te treden wanneer het zittenblijven gecombineerd wordt met extra ondersteuningsmaatregelen (zomerschool, specifiek curriculum, e.d.).

Voor het voortgezet onderwijs concluderen Goos e.a. (2013) dat het effect van zittenblijven op schoolprestaties eerder negatief is dan neutraal (zoals in het primair onderwijs). Verder blijkt dat op de langere termijn zittenblijvers in het voortgezet onderwijs vaker van school wisselen en vaker zonder diploma uitstromen. Er zijn geen onderzoeksuitkomsten gevonden over succes in het vervolgonderwijs van zittenblijvers. Wel blijkt uit een beperkt aantal studies dat zittenblijvers op de arbeidsmarkt ongeveer evenveel verdienen of een even hoge uitkering krijgen als niet zittenblijvers.

Op basis van deze onderzoeksuitkomsten ligt het voor de hand dat scholen terughoudend moeten zijn met het laten blijven zitten van leerlingen die door afstandsonderwijs een (extra) achterstand hebben opgelopen. Waarschijnlijk draagt dat niet bij aan hun schoolprestaties op termijn.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Geraadpleegde bronnen

Appelhof, P. (2009). *Onderwijstijdverlenging: Waarom en hoe?* Utrecht: Oberon.

Bol, T. (2020). Inequality in homeschooling during the Corona crisis in the Netherlands. First results from the LISS Panel.

Borman, G. D., & Dowling, N. M. (2006). Longitudinal achievement effects of multiyear summer school: Evidence from the Teach Baltimore randomized field trial. Educational Evaluation and Policy Analysis, 28, 25-48.

Cooper, H., Charlton, K., Valentine, J.C., Muhlenbruck, L. & Borman, G.D. (2000). Making the Most of Summer School: A Meta-Analytic and Narrative Review. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 65* (1), 1-127.

Damhuis, R. & Kuijs, H. (2020). Taaldenkgesprekken met nieuwkomers. Hoe help je leerkrachten uitdagen. *Tijdschrift Taal, 10* (16), 4-9.

Driessen. G., Claassen, A., & Smit, F. (2010). *Variatie in schooltijden. Een internationale literatuurstudie naar de effecten van verschillende invullingen van de schooldag, de schoolweek en het schooljaar.* Nijmegen: ITS.

Dunlosky, J., Rawson, K.A, Marsh, E.J., Nathan, M.J.& Willingham, D.T. (2013). Improving Students' Learning With Effective Learning Techniques: Promising Directions From Cognitive and Educational Psychology, *Psychological Science in the Public Interest* 14, 4–58

Durlak, J, A., Weissberg, R. P., & Pachan, M. (2010). A meta-analysis of afterschool programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American Journal of Community Psychology, 45* (3), 294-310.

Educational Endowment Foundation (2016). Summer schools.

Faber, S.E., Timmerman, M.C. & Kievitsbosch, A.F. (2014). *De zomerschool: een effectieve interventie tegen zittenblijven.* Groningen: Rijksuniversiteit. Groningen.

Goos, M., B. Belfi, B. De Fraine, J. Van Damme, P. Onghena & K. Petry. 2013. Effecten van zittenblijven in het basis- en secundair onderwijs in kaart gebracht: Een systematische literatuurstudie. *Pedagogische Studiën* (90), 17-30.

Haelermans, C, Ghysels, J., Monfrance, M., Rud, I & Groot, W. (2017). *Procesvaluatie lentescholen en effectanalyse lente- en zomerscholen 2016.* Maastricht: Top Institute for Evidence-based Education Research (TIER), Universiteit Maastricht.

Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. New York/Oxon: Routledge.

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

Hoogeveen, K & Vaessen, K. (2013). *Inventarisatie Zomerscholen Nederland*. Utrecht: Sardes.

Lauer, P. & Akiba, M. & Wilkerson, S. & Apthorp, H. & Snow, D. & Mya, M-G. (2006). Out-of-School-Time Programs: A Meta-Analysis of Effects for At-Risk Students. *Review of Educational Research, 76,* 275-313.

Onderwijsraad (2020). *Advies over ondervangen gevolgen Coronacrisis voor het onderwijs (1)*. Den Haag: Onderwijsraad.

Riksen-Walraven, M. (2004). *Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria.* In: R. van IJzendoorn, L. Tavecchio, & M. Riksen-Walraven (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp.100-123). Amsterdam: Boom.

Schacter, J., & Jo, B. (2005). Learning when school is not in session: a reading summer day-camp intervention to improve the achievement of exiting First-Grade students who are economically disadvantaged. *Journal of Research in Reading, 28*(2), 158-169.

Snow, C. E. (2014). Input to interaction to instruction: three key shifts in the history of child language research. *Journal of Child Language, 41*, 117-123.

Vanbuel, M., Boderé, A., & Van den Branden, K. (2017). *Helpen taalbeleid en taalscreening taalgrenzen verleggen? Een reviewstudie naar effectieve taalstimuleringsmaatregelen.* Leuven: Steunpunt SONO.

Van den Branden (2019). Iedereen taalcompetent in de 21ste eeuw? Drie uitdagingen voor het primair onderwijs. *Meer Taal, 6* (3), 4-8.

Meer weten?

Relevante Kennisrotonde-antwoorden:

Heeft het strikt toepassen van overgangsnormen in het voortgezet onderwijs positief effect op de prestaties van zittenblijvers?

Is een verlengde schooldag ingevuld met niet reguliere basisschoolvakken effectief voor verbetering van de taalontwikkeling, de sociaal-emotionele ontwikkeling en/of brede ontwikkeling van leerlingen op basisscholen met veel gewichtenleerlingen, en wat is het minimale benodigde aantal uur daarvoor?

Welke effecten heeft een zomerschool voor jonge kinderen met een taalachterstand op hun (taal)ontwikkeling? Wat voor activiteiten in zo'n zomerschool zijn geschikt en dragen bij aan het stimuleren van de (taal)ontwikkeling?

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL

onderwijstijdverlenging.nl

zomerscholenvo.nl

Onderwijssector

po, vo

Trefwoorden

Zomerschool, achterstanden, verlengde schooltijd, gespreid oefenen, zitten blijven

LAAN VAN NIEUW OOST INDIË 300 2593 CE DEN HAAG
POSTADRES POSTBUS 93461 2509 AL DEN HAAG
T 070 349 44 58 W WWW.KENNISROTONDE.NL